

VILÁG- TÖRTÉNET

15. (47.) évfolyam 2025. 1.

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **BENCZE ANDRÁS**
OROSZ BIRODALOM – GYENGE BIRODALOM?
- **HOPKA ZOLTÁN**
AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA GYARMATOSÍTÓ
TÖREKVÉSEI
- **CSEPREGI JANKA JÚLIA**
MODERNIZÁCIÓ VAGY GYARMATOSÍTÁS?
- **CLEMENS WIRLEITNER**
KÍNAI KULIK BEHOZATALA AZ OSZTRÁK–MAGYAR
MONARCHIÁBA
- **BALOGH ÁDÁM TIBOR**
BEVÁNDORLÁS ÉS KOLONIZÁCIÓ A BRAZÍLIAI EGYESÜLT
ÁLLAMOKBAN
- **CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN**
EGY KOLONIALISTA VADÁSZ A SZOCIALISTA
MAGYARORSZÁGRÓL
- **SZEMLE**
DEMETER GÁBOR, NAGY BÉLA, GREGOSITS GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

15. (47.) évfolyam 2025. 1.

TARTALOM

Paradigmaváltás a magyar történetírásban – a kolonializmus kutatás jelene (Csaplár-Degovics Krisztián)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Bencze András: Orosz Birodalom – gyenge birodalom? Orosz gyarmatosítás Észak-Amerikában	5
Hopka Zoltán: Az Osztrák–Magyar Monarchia gyarmatosító törekvései	23
Csepregi Janka Júlia: Modernizáció vagy gyarmatosítás? A bosznia-hercegovinai kolonizáció értelmezései	41
Clemens Wirleitner: Kínai kulik behozatala az Osztrák–Magyar Monarchiába. Viták és esetek	69
Balogh Ádám Tibor: Bevándorlás és kolonizáció a Brazíliai Egyesült Államokban. Az osztrák Kereskedelmi Minisztérium 1910. évről szóló beszámolójának tükrében	83
Csaplár-Degovics Krisztián: Egy kolonialista vadász a szocialista Magyarországról. Kelet-Afrika felfedezése a hidegháború idején	113
<i>Műhely</i>	
Gazdik Dániel: Az Erzurumi vilajet a 19. század végén. Egy határvidék az Orosz Birodalom geopolitikai és esztörténeti gondolkodásában	149
<i>Szemle</i>	
Szerbia földrajza (Demeter Gábor)	161
Háborúk atlasza. Modern kor, 16–18. század (Nagy Béla)	165
A portugál történelem nagy csatái (Gregosits Gábor)	168

Modern kor, 16–18. század¹

2023-ban jelent meg Párizsban az Autrement kiadónál a 16–18. századot feldolgozó hadtörténelmi térképgyűjtemény. A kiadó atlaszsorozata (148 kötet) széles spektrumot fog át, a hadtörténelem csak az egyik a feldolgozott témák között (*Atlas des guerres*). A hadtörténelmi térképek utolsó kötete a 16–18. századi világtörténelem háborúinak, hadműveleteinek és csatáinak katonai atlasza.

A rövid bevezetőben a szerzők utalnak Geoffrey Parkerre, akinek 1988-ban jelent meg *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West 1500–1800* című, nagy hatású műve, amely az addig kifejezetten kora újkori jelenségként tárgyalt hadügyi változásokat egészen a 15. század végéig vezette vissza. Parker szerint Európa hadügyét ekkortól több, egymással szorosan összefüggő jelenség „forradalmasította”. Így az úgynevezett olaszbástyás erődítési rendszer (*trace italienne*) – amely az itáliai háborúkban jelent meg – elterjedése, a hadseregek létszámának növekedése, a gyalogság előtérbe kerülése, a kézi lőfegyverek térnyerése, a pikával való kombinálása, az ostromtüzérség fejlődése, a tengeri hadviselést pedig a hajótüzérség fejlődése alakította.

Az első, 16. századi fejezet nyitó témája VIII. Károly francia király 1494-es itáliai hadjárata és gyors térnyerése Itáliában. VIII. Károly, majd XII. Lajos nápolyi és milánói ambíciói azonban kiváltották az Észak-Itáliában a formális főhatalmat gyakorló Habsburg császári ház, valamint a Dél-Itáliában már régóta gyökeret vert Trastámara-ház aragóniai ágának, s így az egész Spanyol Királyság beavatkozását a félszigeten. Az ezzel meginduló itáliai háborúk jelentették a „modern” korszak kezdetét az európai hadviselésben. Az előszóban a szerzők kitérnek ezen változásoknak az egész államfejlődésre, sőt a gazdaságra és a társadalomra kiterjedő hatásaira. A „hadügyi forradalom” együtt járt a központi hatalom megerősödésével, és végül az abszolutista államok kialakulásához vezetett, mert csak azok koncentrált erőforrásai voltak képesek hatalmas ágyúparkok, erődítési rendszerek, valamint a megnövekedett létszámú hadseregek fenntartására. Az európai hatalmak közötti küzdelmek – a fokozatosan az egész világra kiterjedő gyarmatbirodalmaik révén – világméretű konfliktussá is növekedtek. Az atlasz ezen időszak katonai eseményeivel foglalkozik: az itáliai háborúktól (1494) a francia forradalmi háborúk végéig (1801, lunéville-i béke).

Az atlasz anyaga évszázadonkénti felosztásban három fejezetre tagolódik. A 16. századi eseményeket 28, a 17. századiakat 25, a 18. századiakat 29 oldalpáron, így összesen 82 oldalpáron mutatják be. Oldalpáronként 2–5 térképvázlat teszi érthetővé és

1 Aranda, Olivier – Guinand, Julien – Le Mao, Caroline: *Atlas des guerres à l'époque moderne. XVIe – XVIIe – XVIIIe siècles*. Paris, Éditions Autrement, 2023. 191 p.

követhetővé a szárazföldi és tengeri hadjáratok, összecsapások lefolyását. A francia szerzők alapján véve elfogulatlanul tárgyalják a korszakot, az időszak nagy részében vezető katonai hatalomnak számító Francia Királysággal 11 oldalpár foglalkozik, míg Nyugat-Európával (Itália, Hispániai-félsziget is) 18, Kelet-Európával 5, az Oszmán Birodalommal 4, Ázsiával (Kína, India, Japán, Perzsia) 10, Amerikával 5, Afrikával 3 oldalpár. Nagy hangsúlyt kapnak a tengeri csaták, 15 oldalpár foglalkozik a korszak tengeri hadműveleteivel, tengeri stratégiájával és taktikájával, illetve azok pénzügyi-gazdasági-műszaki hátterével. Itt érezhető a francia haditengerészet túltreprerentáltsága, a két szerző szakterületének köszönhetően, a korszak nagy részében vezető angol, 1707-től brit haditengerészet kissé háttérbe szorul. Az erődépítéset, ostromtechnikát és eljárásokat 5 oldalpár, a szárazföldi összecsapások taktikai változásait 3 oldalpár, a háborúk gazdasági-pénzügyi hátterét szintén 3 oldalpár mutatja be.

A színes térképvázlatok kialakítása tetszetős, a célnak megfelelő. Térképekről a szoros értelmében nem beszélhetünk, mivel hiányzik a fokhálózat, így a térképvetület. Ez csak a két világtérképnél jelent problémát: történelmi térképeknél, főleg világtérképeknél területtartó vetületet kellene választani, kerülni kell a szögtartó világvetületek kiválasztását. A sarkokhoz közeli területeken már olyan mértékű a területtorzulás, hogy Grönland területe meghaladja egész Afrikáét: ez nagyon csalóka. Kontinensek, régiók ábrázolásánál viszont már nem okoz problémát. A térképvázlatokon méretaránysszám sincs, egy egyszerű vonalas lépték teszi lehetővé a távolságok megbecsülését. A vízrajz csak a legfontosabb vízhálózatra koncentrálódik, a domborzatábrázolást, ha van, árnyékolással oldották meg. A különböző határokat fehér kontúrvonallal jelölték, így nem zavarják az olvashatóságot. A politikai színezés és a sraffozás a pasztellszíneknek köszönhetően halvány tónusú. Lényeges, hogy a történeti-földrajzi háttér visszafogott legyen, ne zavarja a tematikus tartalom olvasását. Ezt tökéletesen megoldja a francia térképész grafikus.

A történelmi térképeknél a településnevek névalakjának a kiválasztása az egyik legnagyobb probléma. Az atlaszban a francia névalakokkal találkozunk a francia nyelvterületen túlnyúlóan is (exoníma). Ugyanakkor a városok esetében felváltva használják a különböző nyelvű elnevezéseket, így például egy oldalpár egyik térképén a Kolozsvár, Munkács, a másikon a Cluj-Napoca, Moukatchevo alakot olvashatjuk. További gondot jelent a kelet-európai nyelvek mellékjeleinek helyes írásmódja, így a magyar ékezetek esetében is sok hiba van.

Ami a tematikus, katonai tartalmat illeti, mindegyik térképen feltűntették, milyen forrás alapján készült az adott térkép. A hadművelési térképeken lendületes mozgásvonalak (nyilak) jelzik a csapatok vonulási irányát, a jelkulcs az egész atlaszban egységes, a jelmagyarázat jól áttekinthető. A 23 szárazföldi csata térképén a szemben álló felek ábrázolása is egységes, többségében 2-4 fázisban mutatják be a hullámzó harcok menetét. A tengeri csaták hadműveletei esetében is több fázisban ábrázolják a sorhajók mozgását. A várépítéset, a várostromok bemutatása is látványos, korabeli csata- és ostrom-, valamint hadihajó-ábrázolások is színesítik a képet.

A magyar olvasónak elsősorban a Magyarországon kevésbé ismert tengeri hadműveletek, csaták és a távoli kontinensek katonai eseményeinek a bemutatása lehet érdekes. A Kárpát-medence történetével két oldalpáron, négy térképen foglalkoznak a szerzők. Az 1526-os mohácsi csata (*Bataille de Mohacz*) térképe az Oszmán Birodalom terjeszkedésének bemutatásakor jelenik meg. Emellett az 1658–1664 közötti török háborúkat (*Hongrie et Transylvanie, terres d'affrontements 1658–1664*), valamint a török kiűzését (*Conquête de la Hongrie par les Habsbourg 1683–1739*) és Belgrád visszavételét (*Siège de Belgrade 1717*) ábrázolják térképek. Az utóbbi eseményeknek, a birodalmak összecsapásának külön oldal-

párt szenteltek, megfelelő leírással (*Choc des Empires: Ottomans contre Habsbourg*). Mindezt egybevetve a térképgyűjtemény rendkívül érdekes lehet a kora újkor hadtörténete iránt érdeklődőknek.

Nagy Béla*

* A szerző a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet tudományos munkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., bela.nagy@abtk.hu).

CONTENTS

Paradigm Shift in Hungarian Historiography – the Present of Colonialism Studies (Krisztián Csaplár-Degovics)	1
<i>Studies</i>	
András Bencze: Russian Empire – a Weak Empire? Russian Colonialism in North America	5
Zoltán Hopka: Colonial Aspirations of the Austro–Hungarian Empire	23
Janka Júlia Csepregi: Modernization or Colonization? Interpretations of the Austro–Hungarian Settlement Policy in Bosnia-Herzegovina	41
Clemens Wirleitner: Import of Chinese Coolies into the Habsburg Monarchy: Discourses and Cases	69
Ádám Tibor Balogh: Immigration and Colonisation in the Republic of the United States of Brazil: In the Light of the Report of the Austrian Ministry of Commerce for the Year 1910	83
Krisztián Csaplár-Degovics: A Colonial Hunter from the Socialist Hungary: Discovering East Africa during the Cold War	113
<i>Workshop</i>	
Dániel Gazdik: The Erzurum Vilayet at the End of the 19 th Century: A Borderland in Russian Geopolitical and Intellectual Thought	149
<i>Book Reviews</i>	
The Geography of Serbia (Gábor Demeter)	161
Atlas of Wars in the Early Modern Period: 16 th –18 th Centuries (Béla Nagy)	165
Great Battles in Portuguese History (Gábor Gregosits)	168

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáma: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2025. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET